

Marja Kaskela
ja Eeva-Liisa Kronqvist

Näkökulmia lapsen
yksilölliseen
varhaiskasvatus-
suunnitelmaan

NIIN AINUTLAATUINEN

Marja Kaskela ja Eeva-Liisa Kronqvist

Niin ainutlaatuinen
Näkökulmia lapsen yksilölliseen
varhaiskasvatussuunnitelmaan

Sosiaali- ja terveysalan
tutkimus- ja kehittämiskeskus

Helsinki

Ilmestynyt aikaisemmin Stakesin kustantamana vuonna 2007

© Kirjoittajat ja Stakes

Kannen suunnittelu: Harri Heikkilä

Taitto: Christine Strid

3. painos

ISBN 978-951-33-2057-7 (painettu)

ISBN on 978-952-245-819-3 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-819-3>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere 2012

Sisällys

Johdanto	5
Kohtaamishetkiä	8
1 LAPSEN HYVINVOINTI	10
Lapsen oikeuksien sopimus ja Vasu	10
Päivähoidon polkuja pitkin	11
2 LAPSEN ÄÄNI	15
Lapsi tuo mukanaan koko suhteiden kirjon	15
Lapsen kokemusten ja eletyn elämän tallentaminen	17
Kuulumisen ja osallisuuden jäljet	19
Mitä lapsen äänen kuuleminen tarkoittaa lapsen varhaiskasvatus-	
suunnitelman kannalta?	21
3 VANHEMMAN ÄÄNI	22
Kasvatuskumppanuudessa luodaan tarinoita	22
Ympäristö yhteisöllisyyden mahdollistajana	25
Mitä vanhemman äänen kuuleminen tarkoittaa lapsen varhais-	
kasvatussuunnitelman kannalta?	27
4 KASVATTAJAN ÄÄNI	28
Kasvatustietoisuus	28
Havainnointia ja dokumentointia	30
Pedagoginen toiminta	31
Mitä kasvattajan ja kasvattajayhteisön äänen kuuleminen tarkoittaa	
lapsen varhaiskasvatussuunnitelman kannalta?	33
5 MITEN OPPISIMME TUNTEMAAN LAPSEN PAREMMIN?	34
Lähteet ja lisätietoja	36

Johdanto

Tässä julkaisussa Lapsen vasua tarkastellaan prosessina, joka alkaa silloin kun perhe tulee tutustumaan päivähoidon, ja päättyy, kun lapsi lähtee pois päivähoitosta. Lapsen vasu nähdään kasvattajan pedagogiikkaa ohjaavana työvälineenä. Näkökulmajulkaisu on tarkoitettu ennen kaikkea varhaiskasvatuksen henkilöstölle lapsen varhaiskasvatustyön tueksi. Näkökulmia tuovan julkaisun tavoitteena on antaa Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tekeville ajattelun aineksia ja konkreettisia välineitä suunnitelman laatimiseen. Julkaisu voi olla hyödyksi myös muille lasten ja perheiden kanssa työskenteleville, sekä vanhemmille heidän kasvatustyössään.

Yhtenä Lapsen vasun kantavana ajatuksena on lapsen vanhempien ja päivähoiton henkilöstön toimiva, vastavuoroinen ja kasvatuskumppanuuteen perustuva yhteistyö, johon tällä julkaisulla halutaan kasvattajia rohkaista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa pyritään ottamaan huomioon lapsen elämänkaari ja siinä tapahtuneet merkittävimmät muutokset. Lapsen yksilöllisyyden, hänen ainutkertaisuutensa tunteminen auttaa varhaiskasvatuksen ammattilaisia ja lapsen vanhempia toimimaan niin, että lapsi saa omaa persoonaansa kunnioittavaa kohtelua.

Varhaiskasvatuksen sisällön kehittäminen on ollut kunnissa viime vuosina aktiivista. Keskeisenä vaikuttajana tässä työssä on ollut Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Vasu¹) -asiakirja, jonka Stakes tuotti laajan asiantuntijatyön avulla vuonna 2003 ja jonka toinen painos julkaistiin pienin arviointiin perustuvien muutoksin vuonna 2005 (Stakes, Oppaita 56). Tämän valtakunnallisen suosituksen tunnetuksi tekemistä ja käyttöön ottamista kunnissa on tuettu monin tavoin eri tahojen toimesta. Stakesin ohella lääninhallitukset sekä osaamiskeskukset ovat organisoineet runsaasti koulutusta ja kehittämishankkeita. Samoin monet yliopistot ja muut oppilaitokset ovat kytkenneet Vasu-työn tukemista ja arviointia omiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiinsa.

Kuntien oman arvion mukaan suurimmaksi Vasun vaikutukseksi on noussut kaikissa kunnissa varhaiskasvatuksen laadun ja henkilöstön ammatillisuuden kehittyminen. Keskusteleminen ja asioiden pohtiminen ovat lisääntyneet Vasun tekemisen myötä. Vasu on lisännyt myös tietoa varhaiskasvatuksesta, sen näkyvyyttä ja arvostusta niin vanhempien kuin päättäjienkin keskuudessa Yhteistyö on lisääntynyt niin päivähoiton kentällä, seudullisesti kuin vanhempienkin kanssa. Vanhempien kanssa yhteistyötä on työstetty *kasvatuskumppanuuden* käsitteellä. Tämä Vasun vaikuttavuuden arviointi tuli esille vuonna 2006 kaikille kunnille kohdistetussa kyselyssä, johon vastasi lähes 400 kuntaa.² Kun edellä mainitussa kyselyssä tiedusteltiin varhaiskasvatusta ohjaavia asiakirjoja kunnissa, saatiin vastaukseksi,

1 Viitattaessa jatkossa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin käytetään lyhennettä Vasu.

2 Harju, & Lindberg & Välimäki (2007) Päivähoidon hallinto kunnissa 2006.

että lapsikohtaisia vasuja on jo laadittu 72 prosentissa kyselyyn osallistuneista kunnissa, jotka edustivat lähes 90 prosenttia kaikista kunnista

Stakes ylläpitää kuntakohtaisista Vasuista tietokantaa, josta voidaan todeta, että lähes kaikki kunnat ovat ottaneet Vasu-työn prosessoimisen omaan kuntaansa keskeiseksi sisällön kehittämistehtäväksi (<http://varttua.stakes.fi>). Stakes on suositannut, että kunnissa Vasu-prosessi tehdään todentaen sitä ensin omaan kuntaan soveltuvaksi ja siitä edelleen päivähoiton eri toimintamuodot soveltavat sen itselleen yhdessä vanhempien kanssa. Keskeinen Vasu-asiakirjaan kirjattu suositus on, että **”Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan jokaiselle päivähoitossa olevalle lapselle yhteistyössä vanhempien kanssa ja suunnitelman toteutumista arvioidaan säännöllisesti.”** Tämän lausuman taustalla on lakisääteinen velvoite, joka koskee yleisestikin kaikkia palveluita ja niissä laadittavia palveluun liittyviä sopimuksia.³

Silloin kun lapsi on päivähoiton ja varhaiskasvatuksen piirissä, on luontevaa, että tämä velvoite kulkee nimellä Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma. Se luo myös luontevan pohjan koulutusjärjestelmää läpäiseville oppimissuunnitelmille, joita laaditaan esiopetuksesta alkaen.

Tilanne on siis tältä osin jo vallitseva ja kunnissa on pitkät perinteet tehdä eri nimikkeillä lapsikohtaisia suunnitelmia, jotka viime vuosina ovat kulkeneet usein nimellä Hoito- ja kasvatussopimus. Mitään yhtenäistä ohjeita sen sijaan tälle työlle ei ole, eikä toisaalta tarkasti tiedetä, millaisina ja millä prosesseilla kunnissa näitä suunnitelmia laaditaan.

Parhaillaan on käynnissä valtakunnallisesti laaja kaikkia sosiaalihuollon palveluita koskeva ja tietoja yhtenäistävä asiakastietojärjestelmän laatiminen. Päivähoito on siinä yhtenä alueena ja siihen erityisesti liittyy huoli tavasta, jolla Lapsen vasua ehdotetaan laadittavaksi ja kirjattavaksi.⁴ Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmassa⁵ on maininta päivähoitolain uudistamisesta ja siinäkin yhteydessä oletettavasti pohditaan Lapsen vasun roolia ja kirjaamista uudistettavaan lakiin. Stakes on myös käynnistämässä Lapsen vasun perusteiden laatimisen, joka tulee olemaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita täydentävä valtakunnallinen suositus.

Kuntakierroksilla saadun palautteen ja henkilöstön vahvan toiveen myötä Vasut kuntoon -hankkeessa⁶ on kuitenkin noussut tarvetta tuottaa jo tässä vaiheessa julkaisu, jossa tuodaan esille erilaisia ja eri osapuolten näkökulmia lapsikohtaisia varhaiskasvatussuunnitelmia laadittaessa ja arvioitaessa.

Tätä julkaisua on tehty työryhmässä, jossa ovat olleet mukana Leena Heikkinen, perhepäivähoiton koordinaattori Espoon kaupungin päivähoitosta, Marja Kaskela, projektipäällikkö Stakesista, Eeva-Liisa Kronqvist, lehtori Oulun yliopistosta, Taisto Lehtinen, kiertävä erityislastentarhanopettaja Helsingin kaupungin

³ Laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

⁴ Lasten päivähoiton asiakastiedot sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmässä. Tietokuvaukset ja suositukset. Versio 1.0 20.9.2007. Sosiaalialan kehittämishanke. Sosiaali- ja terveysministeriö. Moniste.

⁵ Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007.

⁶ Vasut kuntoon -hanke 2006–2007. STM & Stakes.

päivähoidosta, Päivi Lindberg, erikoissuunnittelija Stakesista sekä Anna-Leena Välimäki, kehittämisspäälikkö Stakesista.

Työryhmässä jokaisella työryhmän jäsenellä on ollut oman kontekstinsa tuoma arvokas lähestymistapa julkaisuun ja sen kriittiseen tarkasteluun. Työryhmän yhteinen innostuminen ja sitoutuminen on auttanut Lapsen vasuun liittyvien näkökulmien syntyä ”Niin ainutlaatuista”. Lämpimät kiitokset kaikille, jotka ovat auttaneet julkaisun toteutumista.

Helsingissä, marraskuussa 2007

Anna-Leena Välimäki
KT, ryhmä- ja kehittämisspäälikkö
Stakes

Kohtaamishetkiä

Vietin iltaa kollegojeni kanssa muutama aika sitten. Keskustelu lainehti ihmisistä, ilmiöistä, lapsuuteen, vanhuuteen, keski-ikäistymiseen. Joku heistä mainitsi kuulleen mediasta, että päiväkotilapsille kaavaillaan ”kasvatussuunnitelmaa”, joka laaditaan jokaiselle lapselle henkilökohtaisesti. Tämä kollegani puuskahti: ”Lapset eivät tarvitse suunnitelmia – he tarvitsevat leikkiä, mielikuvitukselle tilaa ja aikaa ajatella! Ei aikuisen tehtävä ole suunnitella lapsen elämään, vaan antaa mahdollisuus luovuudelle, leikille ja aidolle lapsuudelle.” Kävimme keskustelua lapsuuden muuttumisesta ja monet ystävästäni ilmaisivat huolensa siitä, että lapsuudestakin tulee ohjelmoitua. Lapsuuden väljyys, aika, rauha kasvulle ja vapaus on pian tipotiessään.

Niin – lapsen varhaiskasvatussuunnitelma. Tuo nimi on epäilemättä monia mietteitä herättävä. Se on suuri mahdollisuus, mutta se voi olla myös rajoite. Se voi tukea lapsen yksilöllisyyden korostumista, lapsuuden arvostamista ja lapsen omien mahdollisuuksien tukemista, myönteisesti ja lasta tukien. Se voi kuitenkin muodostua myös välttämättömyydeksi ja suoritukseksi. Lapsen vasu muistuttaa lomakkeista, jotka odottavat täyttäjäänsä, ”jotka pitäisi tehdä”. Kirjaamisia siitä, millainen lapsi on missäkin tilanteessa, mistä hän pitää, mistä ei. Mutta voisiko Lapsen vasu olla jotain muutakin? Se voisi olla tarina lapsesta. Yksilöllinen kertomus, joka tuo esille lapsesta häivähdyksen sellaista, joka näyttäytyy vain niinä rauhallisina hetkinä, kun lapsi nojaa opettajaan sohvan nurkassa ja sanoo: ”Arvaas mitä...”

Tutkimusten mukaan äidit ovat tarkkoja lastensa kehityksen ja toiminnan havainnoitsijoita. Lapsuuden tutkijat tietävät tämän, ja monissa tutkimuksissa lasten vanhemmat onkin otettu mukaan yhteistyöhön. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa tulisi korostua vahvasti lasten vanhempien näkökulma. Omat vanhemmat ovat lapsensa parhaita asiantuntijoita. Herkistymällä lapsen kiinnostuksen kohteille, vertaissuhteille, leikille ja jutuille vanhemmat samalla oppivat tuntemaan lapsen maailmaa. Lapset arvostavat aikuisen aitoa kiinnostusta. Lapsihaastattelut ovat omassa työssäni olleet oiva keino huomata, miten tärkeänä lapset ovat pitäneet sitä, että joku aikuinen tulee ja kerranakin haluaa tietää mitä mieltä hän – lapsi – on asioista. Lasten haastatteluista on riemastuttavia kokemuksia.

Lapsen kehitys tapahtuu vuorovaikutussuhteiden kautta, ja tärkeimmät niistä ovat suhteet primääriin hoitajaan ja myöhemmin muihin lapsen elämässä

merkittävästi vaikuttaviin aikuisiin sekä toisiin lapsiin. Kuuluisa englantilainen psykoanalyttikko Donald Winnicott käyttää lapsen ja aikuisen vuorovaikutussuhteesta nimitystä kohtaamishetki. Sillä hän tarkoittaa hoitajan kykyä ymmärtää lasta ja antaa näin lapselle mahdollisuus kehittää aitoa ydinminää. Näitä kohtaamishetkiä – niitä kun tuntee tulevansa ymmärretyksi – tulisi olla riittävästi, koska ne auttavat lapsen minuuden kehittämisessä, luovuuden ja mielikuvituksen kehityksessä sekä lapsen oman itsesääteilykyvyn asteittaisessa kehittämisessä.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ei ole lopputulos ja tuote. Se on prosessi. Lapsen omaa yksilöllistä suunnitelmaa tehdessä tekee juuri sitä, jota kollegat peräsivät: antaa lapselle tilaa. Paras suunnitelma ei ole lomake. Paras suunnitelma on tarina, kertomus tai kuvaus lapsesta, joka on luotu yhdessä lapsen, hänen vanhempiansa ja päivähoiton ammattilaisten kanssa. Varsinaisen aineiston keräämisessä tärkeimpänä kumppanina on lapsi itse.

Eeva-Liisa Kronqvist

1

LAPSEN HYVINVOINTI

Kun lapsi voi hyvin, hänellä on mahdollisimman hyvät kasvun, oppimisen ja kehittymisen edellytykset. Hän nauttii yhdessäolosta lasten ja kasvattajien yhteisössä sekä kokee iloa ja toimimisen vapautta kiireettömässä ja turvallisessa ilmapiiressä. (Vasu 2005.)

Lapsen oikeuksien sopimus ja Vasu

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa korostuu lapsen hyvinvointi. YK:n Lapsen oikeuksien julistuksen mukaan lapsen hyvinvointia edistetään ja varmistetaan luomalla sellainen ympäristö ja maailma lapsille, jossa hän saa mahdollisimman hyvät lähtökohdat elämälleen. Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Sopimus on yleisesti hyväksytty käsitys siitä, mitä oikeuksia kaikilla lapsilla pitäisi olla ”ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin mielipiteisiin, kansallisuuteen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen tai syntyperään” katsomatta (LOS 2. artikla).

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapselle tulee antaa mahdollisuudet kehittää yksilöllisiä kykyjään ja valmiuksiaan turvallisessa ja häntä eri tavoin tukevassa ympäristössä. Lapsen tulee saada nauttia erityistä suojelua ja hänelle tulee lainsäädännöllä tai muulla tavoin suoda edellytykset ruumiillisesti, henkisesti, moraalisesti, sielullisesti ja sosiaalisesti terveeseen ja normaaliin kehitykseen. Lapsen tervettä elämää edistetään, hänelle varmistetaan hyvänlaatuinen kasvatus ja häntä tulee suojata väkivallalta.

Valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvopohjana on Lapsen oikeuksien sopimus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, ohjata sisällöllistä kehittämistä ja luoda osaltaan edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi. Tavoitteena on lisätä varhaiskasvatushenkilöstön ammatillista tietoisuutta ja vanhempien osallisuutta varhaiskasvatuspalveluissa.

Lapsen yksilöllisessä varhaiskasvatussuunnitelmassa otetaan huomioon lapsen kokonaiskehitys ja yhteistyössä vanhempien kanssa laaditaan sitä tukeva suunnitelma, joka on joustava ja lapsen eri-

tyistarpeet huomioiva. Lapsen hyvinvoinnin edistämiseen vaikuttavat monet tekijät lapsen ympäristössä. Pienen lapsen ensisijaisina hyvinvointia edistävinä ja suojaavina tekijöinä ovat luonnollisesti lapsen turvalliset ja pysyvät lähimmät ihmissuhteet.

Myöhemmin hyvinvoinnin edistäjiksi tulevat mukaan myös hyvä, turvallinen ja lapselle mahdollisuuksia avaava lähiympäristö sekä – suurelle osalle suomalaisista lapsista – laadukas päivähoito. Lapsen hyvinvointia ei voida taata vain kehittämällä yksittäistä tekijää, vaan tarvitaan kaikki nämä tekijät turvaamaan lapsen hyvinvointia. Varhaiskasvatus on osa lapsiperheiden ja lasten hyvinvoinnin tukemista. Varhaiskasvatussuunnitelma parhaimmillaan kokoaa yhteen lapsen hyvinvoinnissa merkittävänä pidettävät kasvatukselliset periaatteet ja sirpaleinen hyvinvointityö voidaan koota yksiin kansiin.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa ohjaavat periaatteet:

- Lapsen yksilöllisyyden, taitojen, valmiuksien ja osaamisalueiden havainnointi ja huomiointi.
- Kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa.
- Kasvattajayhteisön pedagoginen toiminta, sen arviointi ja seuranta.

Lapsen yksilöllinen kuvaus ja hänen hyvinvointiaan edistävät pedagogiset periaatteet kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tämä osio voidaan rakentaa hyvin eri tavoin. Tässä julkaisussa idea lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalle on rakennettu lapsen, vanhempien ja päivähoidon kasvattajien äänen varaan. Tässä äänillä tarkoitetaan sitä, että jokainen näistä näkökulmista on haluttu nostaa esille yhtä tärkeinä ja merkittävänä lapsen hyvinvointia ylläpitävinä ilmiöinä: lapsen ääni kertoo lapsen yksilöllisyydestä, vanhemman ääni heidän toiveistaan ja odotuksistaan sekä kuvauksistaan lapsestaan ja kasvattajan tai kasvattajayhteisön ääni kertoo siitä, millä tavoin lasta tuetaan varhaiskasvatuksessa.

Päivähoidon polkuja pitkin

Kun lapsi siirtyy kodin turvallisesta ja tutusta maailmasta päivähoidon, tapahtuu suuri muutos sekä lapsen että vanhempien elämässä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa on hyvä ottaa huomioon perheiden erilaiset tilanteet, tunteet ja odotukset ja suunnitella, miten lapselle luodaan yhdessä hyvä päivähoiton polku. Riittävän pitkä tutustumisaika ja hyvän ja turvallisen suhteen kehittyminen omaan

hoitajaan on erityisesti pienille lapsille välttämätöntä. Pitkä tutustuminen helpottaa myös isompien lasten siirtymistä. Päivähoidon työntekijöiden olisi hyvä heti ensimmäisessä tapaamisessa sopia vanhempien kanssa keskinäisen yhteydenpidon ja kasvatuskumppanuuden kehykset. Lapsen päivähoidon aloitukseen liittyvistä käytännöistä on myös hyvä sopia ensimmäisen tapaamisen yhteydessä.

Vanhempien on tärkeä tutustua lapsen päivähoitopaikkaan jo ennen lapsen tutustuttamista tulevaan hoitopaikkaansa. Vanhempien tuntemuksilla on suuri merkitys lapselle: jos äiti ja isä pitävät hoitopaikkaa hyvänä ja turvallisena, tämä luottamus välittyy myös lapselle. Siten perheen ja päivähoidon työntekijän ensimmäinen tapaaminen on merkittävä luottamuksellisen ja myönteisen kasvatuskumppanuussuhteen rakentamisen paikka. Lapsen vasun laatimisen voikin sanoa alkavan tästä ensimmäisestä kohtaamisesta vanhempien kanssa.

Aloituskeskustelu voidaan käydä perheen kotona tai tulevassa lapsen päivähoitopaikassa. Aloituskeskustelu on hyvä käydä ennen kuin lapsi aloittaa ensimmäistä kertaa päivähoidon, näin vanhemmille jää aikaa valmistaa ja saatella lasta päivähoitoon. Aloituskeskustelun lähtökohtana on antaa perheelle puheenvuoro.⁷ On tärkeää kuulla niitä vanhempien odotuksia, pelkoja epäilyjä ja toiveita, jotka liittyvät päivähoitoon, ja sopia vanhempien kanssa yhteistyön muodoista ja käytänteistä jatkossa.

Aloituskeskustelun jälkeen vanhempien on luontevaa tulla tutustumaan päivähoitopaikkaan **yhdessä lapsen kanssa**. Kun työntekijä on tutustunut perheeseen ennen varsinaista aloitustilannetta, aikuisten luoma suhde kannattelee lasta ja helpottaa lapsen tuloa päivähoitopaikkaan. Samoin perheeseen tutustuminen ennen lapsen päivähoidon aloitusta auttaa kasvattajaa⁸ ymmärtämään ja vastaanottamaan lasta päivähoitoon. Vanhempia on tärkeä rohkaista olemaan mukana lapsen päivähoidossa ensimmäisten viikkojen aikana, jolloin lapsi saa turvallisesti tutustua uuteen ympäristöön.

Lapsen tuen tarpeesta on tärkeä keskustella ja sopia yhdessä vanhempien kanssa siihen liittyvät toimenpiteet. Kaikki lapset tarvitsevat aikuisen tukea kehityksen eri osa-alueilla ja erilaisissa elämänvaiheissaan. Joskus tuen tarve on vähäistä, joskus suurempaa. Työntekijän havainnot ja ymmärrys lapsesta päivähoidossa sekä vanhempien tuntemus omasta lapsesta auttavat saamaan lapsesta kokonaisemman ja monipuolisemman kuvan. Tuen tarvetta arvioitaessa on tärkeää käydä ensin keskustelua lapsen vahvuuksista ja kiinnostuksen kohteista.

⁷ Kaskela & Kekkonen 2006.

⁸ Kasvattaja-termiä käytetään tässä ”Varhaiskasvatuksen perusteet” -julkaisun (2005) mukaisesti ja sillä tarkoitetaan perheen ulkopuolisen päivähoidon henkilöstöä.

Ne toimivat yleensä hyvänä apuna, kun tukitoimien käytännön toteutusta suunnitellaan. Vaikka lapsen myönteisestä kehityksestä on syytä puhua vanhempien kanssa ja antaa sille riittävästi huomiota, ei huolen aiheistakaan saa vaieta. Vanhempien huoli lapsesta on aina tärkeä kuulla ja ottaa vakavasti.

Osa päivähoidossa olevista lapsista tarvitsee erityistä tukea. Lapsen erityisen tuen tarve määritellään selkeästi. Kuvauksissa tulee välttää diagnosoikeskeistä puhetta ja keskittyä ennen kaikkea toiminnan kuvaamiseen: miten kyseinen asia haittaa tai häiritsee lapsen elämää tai kehitystä. Erityisen tuen tavoitteet kuvataan sekä yleisluonteisempina pitkän tähtäimen tavoitteina että konkreettisina lyhyen tähtäimen tavoitteina. Lyhyen tähtäimen tavoitteet tulee kuvata siten, että tavoitteiden saavuttamista voidaan luotettavasti arvioida. Lapsen tukemiseksi käytettävät keinot tulee myös kirjata niin tarkasti, että sekä vanhemmat että päivähoidon työntekijät ymmärtävät ne samoin. Yleensä lasta tukevat keinot toimivat parhaiten, kun niitä käytetään säännöllisesti ja riittävän usein. On myös tärkeää, että kaikki yhteistyökumppanit noudattavat tukitoimien käytöstä tehtyä sopimusta. Lapsen erityistä tukea koskevat sopimukset tehdään kirjallisina kaikkien yhteistyön osapuolten (vanhemmat, päivähoito, mahdolliset muut kuntouttavat tahot) kanssa. Tukitoimien toimivuutta ja edistystä arvioidaan vähintään kaksi kertaa toimintavuodessa.

Perheet tulevat hyvin erilaisista olosuhteista. Lähes 80 prosentissa suomalaisista kunnista on maahanmuuttajataustaisia lapsia. Lapsen yksilöllisessä varhaiskasvatussuunnitelmassa otetaan huomioon lapsen lähtökohta, ja perheiden kanssa tehdään erityisen tiivistä yhteistyötä lapsen tukemiseksi. Vanhempien toiveita otetaan huomioon ja heille kerrotaan suomalaisesta varhaiskasvatuksesta korostaen kuitenkin perheen yhteistä vastuuta lapsen äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä. Vanhempien kanssa on tärkeää keskustella äidinkielen merkityksestä lapselle. Heidän kanssaan voidaan keskustella perheen äidin- ja isänkielistä sekä lapsen tavasta käyttää kieltä arkitilanteissa. Lapsen suomen kielen tukemiselle annetaan aikaa ja tilaa ja otetaan huomioon, että vuorovaikutukselliset arkitilanteet ovat lapsen kielen oppimisessa tärkeitä.

Lapsen vasu tehdään kaikille päivähoidon piirissä oleville lapsille. Lapsen vasussa painopiste ei ole interventiossa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee kertoa enemmän lapsesta kuin häneen kohdistetusta tuen tarpeesta. Lapsen vasu ei myöskään ole lapseen kohdistuvien tavoitteiden asiakirja, jossa keskeisenä teemana olisi lapsen arviointiin liittyvät kysymykset. Lapsen vasun tavoitteena

on ennen kaikkea ohjata ja kehittää kasvattajien pedagogista työtä ja ammatillisuutta.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa vältetään normatiivista arviointia, jolla tarkoitetaan sitä, että lapsen toimintaa verrataan tiettyyn, arvioijalla käytössä olevaan normiin, joka antaa mittapuun kehitykselle. Sen sijaan Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma perustuu osallistuvaan arviointiin, jossa lapsi, vanhemmat ja kasvattajayhteisö ovat yhteistyössä lapsen kehityksen ja kasvun tukemisessa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma rakennetaan lapsen kehityksen kuvaukseksi, joka kudotaan yhdessä lapsen elämässä tärkeiden ihmisten kanssa. Lapsen vasun ydintavoitteena onkin, että jokainen lapsi voi hänet tuntevien ja häntä tukevien aikuisten avulla kokea olevansa hyvä ja hyväksytty sellaisena kuin on. **Lapsen vasu on lapsuutta arvostava, lasta kannatteleva ja positiivinen kertomus hänen ainutlaatuisuudestaan.**

2

LAPSEN ÄÄNI

Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella. Toimiessaan itselle mielekkäällä tavalla lapsi myös ilmentää ajatteluaan ja tunteitaan. (Vasu 2005.)

Lapsi tuo mukanaan koko suhteiden kirjon

Ryhmän työntekijä ja neljävuotiaan Jaakon vanhemmat kävivät päivähoiton aloituskeskustelun Jaakon kotona. Aloituskustelun aikana työntekijä esitti sekä vanhemmille että Jaakolle muutamia kysymyksiä. Vanhemmilla oli paljon kerrottavaa, sillä elämä Jaakon kanssa oli ollut hyvin tapahtumarikasta. Jaakko pyöri aikuisten ympärillä ja osallistui innokkaasti itseään koskevaan keskusteluun. Työntekijä kysyi Jaakolta, oliko tämä ollut aiemmin kenenkään muun kuin äidin ja isän hoidossa. Jaakko kertoi, että hän oli kesällä ollut mummin luona yötä. Mummolavierailu tuntui olevan Jaakolle tärkeä asia, ja siitä hän kertoikin kovin innostuneeseen sävyyn.

Lapsi syntyy ja kasvaa tiettyssä kulttuurisessa ympäristössä. Jokaisen lapsen suhdeverkosto muodostuu ainutlaatuiseksi ja yksilölliseksi. **Lapsen kehitys tapahtuu vuorovaikutussuhteiden kautta.** Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen kehitystä ei voi tutkailla tai ymmärtää ottamatta huomioon hänen ympäristöään ja erityisesti ihmissuhteita. Lapsi kehittyy läheisten suhteiden tukemana, ja ne muodostavat lapsen tärkeimmän kehityksen kontekstin. Siten lapsen suhdetta niin vanhempiin, kasvattajiin kuin muihin lapselle tärkeisiin ihmisiin tulisi vaalia.

Vuorovaikutussuhde tarkoittaa sidettä, jossa on mukana molempien osapuolien aktiivisuus ja osallisuus. Jo pieni vauva on aktiivisen suhteen toinen osapuoli. Varhaisin vuorovaikutussuhde on suhde omiin vanhempiin. Vuorovaikutussuhteiden perustalta muodostuu ensimmäinen varhainen kiintymyssuhde. Suhteessa vanhempiin alkaa lapselle asteittain kehittyä minän tunne. Tämä tarkoittaa lapsen uskomuksia ja oletuksia siitä, miten häntä kohdellaan, mitä hän voi toisilta odottaa ja millaiseksi hän itsensä kokee. Tutkimus kertoo, että varhaisen kiintymyssuhteen laatu saattaa ennustaa lapsen myöhempien

vuorovaikutussuhteiden, esimerkiksi vertaissuhteiden laatua.⁹ Jokaisella vanhemmalla on esimerkiksi omanlaisensa tapa tulkita lapsen tunteita ja herkistyä lapsen tunnetiloihin. Turvallisesti kiintyneiden lasten on todettu toimivan vertaissuhteissa sosiaalisesti taitavammalla tavalla kuin lasten, joilla on taustalla turvaton kiintymyssuhde hoitajaan. On todettu, että suhdemallit saattavat jopa siirtyä sukupolvelta toiselle kasvatuksen ja mallien kautta.¹⁰ Suhdemallien arviointi on kuitenkin hyvin haastava tehtävä ja vaatii asiantuntemusta, aikaa ja kokemusta sekä lapsen ja perheen hyvää tuntemusta.

Pian lapsen maailma laajenee ja sen myötä myös suhteet monipuolistuvat sen mukaan kuin lapsella on kyky solmia uusia suhteita. Mukaan tulevat sisarukset, isovanhemmat, hoitaja. Lapsen siirtymisen kodin ulkopuolelle päivähoitoon on suuri muutos lapsen elämässä. Muutoksen rajuuteen vaikuttaa luonnollisesti lapsen ikä. Pieni lapsi tarvitsee enemmän kannattelua ja häneen virittyvän aikuisen huomiota kuin yli 3-vuotias, joka pystyy paremmin selviytymään ryhmätilanteista ja haluaa toimia aktiivisesti toisten lasten kanssa. Kannattelulla tarkoitetaan sitä, että päivähoitaja auttaa lasta kestäämään eroa vanhemmistaan ja tukee siten lapsen kiintymyssuhdetta vanhempiin. On tärkeää huomata, että siirtyminen päivähoitoon vaikuttaa myös vanhempiin, jotka saattavat joutua irrottamaan lapsensa itsestään liian nopeasti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa onkin tärkeä kiinnittää huomiota perheiden erilaisiin elämäntilanteisiin ja ajatuksiin perhettä tukevista yhteistyömuodoista.

Päivähoidossa alkavat vähitellen rakentua varhaiset vertaissuhteet. On todettu, että päivähoidossa syntyneet hyvät vertaissuhteet ja ystävyssuhteet ennustavat lapsen hyviä ystävyssuhteita myös kouluikässä.¹¹ Hyvät vertaissuhteet toimivat puskureina kolhuja vastaan ja itsetunnon rakennusaineina. Ne tarjoavat myös näyttämön lapsen persoonalliselle tavalle toimia yhdessä toisten kanssa: onko lapsi varovainen ja arka vai meneekö hän reippaasti tekemään aloitteita toisille. Lapsen yksilöllisyys tulee näkyviin sosiaalisissa suhteissa. Lapset toimivat yhteistyössä toisten lasten kanssa kukin oman temperamenttinsa ja yksilöllisyytensä mukaan. Lapsen omaehtoinen ja persoonallinen tapa ja yksilöllisyys näyttäytyvät vuorovaikutussuhteissa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan voidaan kirjata, miten sosiaalisten suhteiden syntymistä voidaan varhaiskasvatuksessa edistää.

Lapsen kehityksen havainnoinnissa ja lapsen kehityksen tukemisessa otetaan huomioon ne monet vuorovaikutussuhteet, joissa lapsi varttuu. Lasta ei ole tarpeen irrottaa erilleen ja tutkailla vain hänen

⁹ Rutter 2002; Salmivalli 2005.

¹⁰ Rutter 2002.

¹¹ Salmivalli 2005.

toimintaansa, vaan hänen **kehityksensä tukemisessa olisi hyvä olla mukana aina vanhempien ja muiden lapsen elämään merkittävästi vaikuttavien vuorovaikutussuhteiden näkökulma.**

Tämä tarkoittaa konkreettisesti sitä, että Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tehdään **yhdessä vanhempien ja päivähoidon kanssa.** Päivähoidossa kasvattajilla on oma käsitys ja ymmärrys lapsesta lapsiryhmässä, hänen suhteistaan päivähoidon aikuisiin ja toisiin lapsiin, hänen vahvuuksistaan ja osaamisalueistaan ja hänen kiinnostuksensa kohteistaan. Vanhemmilla on puolestaan käsitys omasta lapsestaan perheen parissa, harrastuksista ja kiinnostuksen kohteista, mutta he eivät välttämättä tiedä lapsen olemisesta, toiminnasta ja kontakteista päivähoidossa. Palaset kootaan yhdessä ja niiden pohjalta kirjataan varhaiskasvatuksen yksilölliset tavoitteet.

Lapsen kokemusten ja eletyn elämän tallentaminen

Muistelujen tueksi äiti otti hyllystä vauvakirjan ja valokuva-albumin, joihin oli tallennettu paljon Jaakon historiaa. Jaakko osallistui innokkaana oman elämänsä muisteluun. Tarinoissa toistuivat sattumukset törmäilyistä, kaatumisista ja muista pikkuvahingoista. Laastareilla oli selvitty, ja niitä sekä vanhoja rupia pojalla oli esiteltävänä kuin paremmallakin sotaveteraanilla. Jaakosta oli otettu useissa eri tilanteissa kuvia, joissa hänellä oli jokin leikki menossa toisten lasten kanssa. Isä kertoi, että aina kun poika on valveilla, hän joko leikkii yksin tai jonkun naapurin lapsen kanssa – tai sitten hän on tekemässä tutkimuksiaan. Isä kertoi selvästi yllpeänä, kuinka Jaakko oli kuin hän pienenä – kaikki piti tutkia ja purkaa atomiksi. Kuin todisteena tästä hän näytti pahvilaatikollisen koneenosia, jotka olivat peräisin pojan saamista käytöstä poistetuista puhelimista, kirjoituskoneista, jne. Työntekijä kertoi, kuinka tärkeää hänen ja kaikkien ryhmän työntekijöiden oli saada tietoa Jaakon varhaisvaiheista ja hän kiitti vanhempia muistojen dokumentoinnista. Vanhemmilta saadut tiedot olivat ryhmän henkilökunnalle todella tärkeitä varsinkin Jaakon päivähoidon alkuvaiheessa, kun heillä ei itsellään ollut oma-kohtaisia kokemuksia Jaakosta.

Lapsen oman elämän muistojen tallentaminen on osa lapsen yksilöllistä tuntemista, ja niin ollen myös osa lapsen varhaiskasvatusta. Lapsella on oma osuutensa varhaiskasvatussuunnitelman tekemis-

sä. Vanhemmat ja päivähoidon henkilöstö kuuntelevat lasta ja ottavat huomioon lapselle tärkeät kokemukset. Lapsen muistot, mielikuvat ja aikaisemmat kokemukset heijastuvat lapsen elämään, ja niillä on oma merkityksensä sille, miten lapsen kanssa toimitaan ja millaista tukea ja tavoitteita kasvatukselle asetetaan. **Lasta kunnioittavan ja arvostavan suhtautumisen tulisi heijastua lapselle tehdystä varhaiskasvatussuunnitelmasta.**

Lapsen omaelämäkerrallisen muistin kehittyminen ajoittuu kolmannen ja neljännen ikävuoden aikoihin.¹² Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi alkaa rakentaa mielessään konkreettisten tapahtumien avulla omaa kokemuksellista tarinaa. Hän pystyy muodostamaan muistikuvia elämänsä eri vaiheisiin sijoittuvista tapahtumista. Omaelämäkerrallisen muistin kehittyminen ei merkitse vain kognitiivista toimintaa, muistamista, vaan sillä on myös oma osuutensa minäkäsityksen kehitymisessä, siinä kuka hän on ja miten hän ymmärtää maailmaa ympärillään. Lapsen omakohtaiset kokemukset ovat osa lapsen varhaiskasvatusta ja lapsen yksilöllisen kehityksen kuvausta. Ne vaikuttavat ehkä varhaiskasvatuksen tavoitteisiin ja ne otetaan huomioon suunnitelmaa tehtäessä. Samalla lapsen muistot, ajatukset, mielipiteet ja näkökulmat ovat sitä aineistoa, jonka varaan Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa rakennetaan. Miten tärkeää onkaan, että lapsen ääni tulee kuulluksi ja vastaanotetuksi hänen oman varhaiskasvatussuunnitelmansa laadinnassa.

Jokainen lapsi kehittyy yksilöllisesti. Lasten temperamenttieroihin on kiinnitetty verraten paljon huomiota ja niiden on havaittu kehittyvän jo varhain.¹³ Lapset eroavat toisistaan mm. aktiivisuutensa, herkkyytensä, keskittymiskykynsä ja vallitsevan mielialansa suhteen. Mikään temperamentti tai yksilöllinen piirre ei ole sinänsä hyvä tai huono, vaan sitä on aina arvioitava vuorovaikutussuhteen kautta. Tällä tarkoitetaan sitä, että oleellista ei ole niinkään se, että yksilöllisiä eroja on olemassa, vaan se, miten kasvattajien ja lasten välinen vuoropuhelu toimii. Lapsi voi olla esimerkiksi hitaasti lämpiävä, arka tai helposti lähestyttävä. Olennaista on, miten kasvattajan toiminta sopeutuu lapsen temperamenttiin. Mikäli ympäristön ja temperamentin vuoropuhelu on hyvä, se tarkoittaa sitä, että lapselta ei vaadita sellaista, mikä hänelle olisi oman temperamenttinsa puitteissa ylivoimaista. Esimerkiksi lapsi, jonka aktiivisuustaso on alhainen ja joka ei häiriinny helposti ympäristön ärsykkeistä, työskentelee mielellään sellaisessa ympäristössä, jossa hän saa ja voi toimia rauhassa ja itsenäisesti. Lapsi, joka häiriintyy helposti ympäristön tapahtumista ja jolla on korkea

¹² Kronqvist & Pulkkinen 2007.

¹³ Keltikangas-Järvinen 2004.

aktiivisuustaso, hyötyy tukemisesta ja ohjaamisesta ja ympäristön jäsentämisestä. Jokainen lapsi on oma persoonansa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa tämä lapsen yksilöllisyys otetaan huomioon.

Kuulumisen ja osallisuuden jäljet

Tutustumiskäyntien jälkeen Jaakko aloitti ensimmäisen päiväkotipäivänsä iloisena, mutta hiukan jännittyneenä. Ensimmäinen päivä meni kuitenkin hyvin. Uudet hoitajat ja ryhmän lapset ottivat hänet hyvin vastaan. Ryhmän lapsille oli etukäteen kerrottu, että ryhmään tulee 4-vuotias Jaakko, joka ei ole ennen ollut päiväkodissa. Lapsilta oli kysytty, miltä Jaakosta mahtaisi tuntua, kun hän ei tuntenut vielä muita lapsia. Heiltä kysyttiin myös, miten kannattaisi toimia, jotta uuden pojan olisi mukava aloittaa ryhmässä. Lapsilla oli monia hyviä ehdotuksia, joita he toteuttivatkin innolla Jaakon aloittaessa päivähoitossa. Iltapäivällä Jaakko esitteli päivähoitopaikkaansa ja uusia ystäviään innokkaasti äidilleen, joka haiki hänet päivähoitosta.

Lapsi kokee kuuluvansa yhteisöön, jos hänellä on siellä paikka, hän on tärkeä ja hän näkyy sekä kuuluu. Jokaisen päivähoitossa olevan lapsen tulisi voida kokea, että hänellä on oma paikka ja tila ryhmässä. Parhaimmillaan päivähoitossa edistetään hyvää lapsuutta mahdollistamalla lapsen näkökulma lasten itse tuottaman kulttuurin ja osallisuuden muodossa. Osallisuus on tunne ja kokemus siitä, että on hyväksytty ja kuuluu omaan yhteisöönsä. Yhteisöä ei rakenneta ainoastaan lapsia varten, vaan lapset ovat osa olemassa olevaa yhteisöä niin perhepäivähoitossa kuin päiväkodissakin.

Lapsen kuulumista ja tärkeyden tunnetta voidaan lisätä sillä, että hänen työtään, tekemistään, ajatuksiaan ja olemistaan arvostetaan. Sillä, miten lapsen jälki näkyy ympäristössä, on suuri merkitys kuulumisen tuntemiselle. Pelkästään ympäristöä tarkastelemalla voidaan päätellä, kenelle ympäristö on tarkoitettu ja miten siinä odotetaan toimittavan. Lasten osallisuuden lisääjänä valokuvilla ja muilla toiminna kertovilla dokumenteilla on merkittävä rooli. Niiden avulla mahdollistetaan yhteinen historia ja toiminnan arviointi: muistatko tuon tapahtuman, kylläpä meillä oli hauskaa, silloin en vielä osannut pelata kunnolla palloa jne.

Osallisuus on myös osallisuutta lasten yhteisöön ja vertaisryhmään. Ystävyyssuhteiden juuret voivat alkaa jo lapselle ensimmäi-

sestä merkittävästä yhteisöstä päivähoidossa. Ne juuret voivat kantaa ensimmäiset kouluvuodet, yläasteen ja parhaimmillaan aina aikuisuuteen saakka. Kuulumisen ja osallisuudet jäljet kulkevat lapsen mukana vuosien ajan. Lapsen sosiaalisen vuorovaikutuksen kaksi perustarvetta ovat: tarve saada ilmaista itseään ja tarve tulla ymmärretyksi ja hyväksytyksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan voidaan liittää mukaan lapsen tekemiä kuvauksia hänelle tärkeistä ihmisistä, sekä vertaissuhteista että suhteista tärkeisiin aikuisiin.

MITÄ LAPSEN ÄÄNEN KUULEMINEN TARKOITTAA LAPSEN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN KANNALTA?

- luo lapselle mahdollisuuksia ja tilaa ilmaista itseään: kuuntele, kysele, katsele ja tallenna sitä, mitä lapsi tekee, mitä hän sanoo ja miten hän toimii muiden kanssa.
- lapsen omat mielipiteet ja näkemykset voidaan kirjata varhaiskasvatussuunnitelmaan.
- kerää päivähoidossa lapsen omia ajatuksia, muistoja, mielipiteitä, mielleikkejä, paras kaveri -juttuja ja video-otoksia päiväkodista.
- laita dokumentteja esille lapsesta ja lapsen toiminnasta päivähoidossa ja keskustele niistä vanhempien kanssa.
- kuvaile ja kirjaa lasten ystävyyssuhteita: millaisia ystävyyssuhteita ja miten tiiviitä ne ovat.
- kiinnitä huomiota siihen, miten lapset ilmaisevat ystävyyttä, myötätuntoa, yhteisöllisyyttä.
- pyydä vanhemmilta kuvauksia, kertomuksia, tarinoita omasta lapsestaan
- kysy vanhemman näkemys lapsen ystävyyssuhteista kotona: ovatko parhaat ystävät samoja kuin päiväkodissa vai muodostuuko lapselle oma yhteisöllisyys kotipiiriin.
- kokoa lapsesta käytössä olevat dokumentit yhteen ja hyödynnä niitä vanhempien kanssa käytävässä Vasu-keskustelussa.
- ota huomioon lasten erilaiset kieli- ja kulttuuritaustat ja peilaa lapsen ääntä sen valossa.
- suunnittele varhaiskasvatussuunnitelma lapsen tarinaksi, jossa lapsi tulee nähdyksi ja kuulluksi omana persoonallisena itsenään.

3

VANHEMMAN ÄÄNI

Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu sekä oman lapsensa tuntemus. Henkilöstöllä on koulutuksensa antama ammatillinen tieto ja osaa-minen sekä vastuu kasvatuskumppanuuden ja tasavertaisen yhteistyön edellytysten luomisesta. (Vasu 2005.)

Kasvatuskumppanuudessa luodaan tarinoita

Jaakon äiti ja isä puhuivat usein siitä, kuinka tärkeänä he olivat pitäneet Jaakon päivähoitopaikan löytymistä kodin läheltä. Heistä oli mukava ajatella, että Jaakko tutustuisi jo päivähoidosta alkaen lapsiin, joiden kanssa hän myöhemmin aloittaisi koulun ja joista mahdollisesti muutenkin tulisi hänen monivuotisia ystäviään. Heitä huolestutti se, kuinka lapsiperheiden elämä oli niin kiireistä, stressaavaa ja herkkää muutoksille. He tahtoivat, ettei heidän lapselleen tulisi liian suuria ja jatkuvia elämänmuutoksia. Vanhemmille Jaakko oli suuri ilon ja ylpeyden aihe. Poika tuntuu rakastavan kaikkea liikkumista, mikä vain käy, kunhan siinä on vauhtia, isä nauroi. Isä kertoi myös Jaakon ja hänen yhteisestä uintiharrastuksestaan. Jaakko oli oppinut varhain uimaan, ja hän kävi isän kanssa joka sunnuntai-aamu uimassa.

Vanhemmat puhuvat mielellään omasta lapsestaan. Jaetuissa tarinoissa ja vanhemmuudessa on läsnä vahvasti kokemuksellinen, hiljainen tieto. Vanhemmat kertovat lapsesta episodeja, sattumuksia ja sitä elettyä elämää, joka on puhutellut heitä, koskettanut tai jäänyt mieleen. Vanhempien ajatusten, kysymysten ja pohdintojen kuuleminen on työntekijän suuri haaste. Miten kuulla olennainen? Miten kutoa kerrotuista asioista, ajatuksista ja teoista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ainutkertaista ja monisäikeistä tarinaa?

Siirtyminen kodista päivähoitoon on suuri askel sekä lapselle että hänen vanhemmilleen. Tilanteeseen liittyy usein monenlaisia tunteita ja hämmennystäkin. Vanhempien ja päivähoidon työntekijöiden toimivan vuorovaikutussuhteen kautta voidaan yhdistää lapselle tärkeiden kahden tahon tiedot ja kokemus lapsen parhaaksi. Siten **Lap-**

sen vasun ja sen todentumisen avulla rakennetaan luottamuksellista suhdetta vanhempiin.

Kasvatuskumppanuus on kasvattajien ja vanhempien yhteinen prosessi, joka alkaa siitä hetkestä kun perhe ottaa yhteyttä päivähoitopaikkaan ja päättyy siihen kun lapsi lähtee päivähoidosta. Vanhempien luottamus päivähoitoon syntyy ja rakentuu niistä jaetuista tarinoista, joissa lapsi on keskiössä. Arkipäivän kokemukset, sattumukset ja pohdinnat lapsen päivästä ovat niitä palasia, jotka auttavat muodostamaan yhdessä kokonaisemman kuvan lapsesta. Vanhemmat haluavat kuulla päivähoidon työntekijältä – paitsi sen, mitä tänään on syöty ja miten nukuttu – niin erityisesti sen, **miten kasvattaja on nähnyt juuri hänen lapsensa**. Päivittäiset kohtaamiset ja keskustelu lapsesta mahdollistavat luottamusta ja kasvatuskumppanuutta syventävän suhteen.¹⁴

Kun Jaakko oli käynyt päiväkodissa muutamien viikkojen ajan, alkoi päivähoidon alkamisen ensi-innostus muuttua ruttiiniksi. Jaakko tuli silti edelleen päiväkotiin mielellään ja oli saanut ryhmästä pari hyvää leikkikaveria. Leikeissä hän oli hyvin aloitteellinen, mutta toisten lasten ehdotusten kuunteleminen oli hieman vaikeampaa. Joskus tulikin pieniä riitoja, joiden selvittämiseen tarvittiin aikuisen apua. Yleensä leikki jatkui taas aikuisen väliintulon jälkeen hyvässä yhteisymmärryksessä. Päiväkodin henkilökunta kertoi vanhemmille lasten leikeistä ja leikeissä tulleiden riitojen selvittelyistä. Jaakon äiti kertoi, että välillä on niin vaikea seurata ja ymmärtää Jaakon vaihtelevaa mieltä, samassa 4-vuotiaassa asuu tunnin sisällä kuin kaksi erilaista lasta. Toisaalta pärjäävä ja sovitteleva enkeli ja toisaalta pieni, kiukutteleva hirviö! Kunpa tietäisin kiukkukohtauksissa, milloin on tiukan rajan, milloin empati-

tiisen lohdutuksen aika, äiti pohti ääneen.

Kiireisen ihmisen on vaikea kuulla. Kuuleminen vaatii aina läsnäoloa, ajan antamista toiselle ja asettumista vuorovaikutussuhteeseen. Lapsen päivähoitoon tuonti- ja hakutilanteet ovat otollisia paikkoja asettua kuulemaan vanhempia ja lasta. Jokainen päivähoitoon tulotilanne on pienimuotoinen alku, askel uuteen. Siten sekä lapsen, että perheen vastaanotolla päivähoitoon on suuri merkitys. Kysymys ei ole vain siitä, että vanhempi tuo ja hakee lapsen. Lapsen tulo päivähoitoon on lapselle merkittävä siirtymäriitti, jossa hän tarvitsee aikuisen tukea ollakseen turvassa ja kokeakseen tullessa hyväksytyksi. Niin lapsen kuin vanhempienkin kokemus päivähoidosta syntyy hyvin pitkälle

¹⁴ Kaskela & Kekkonen 2006.

juuri näistä arkisista ja päivittäisistä kohtaamisen tilanteista. Päivähoidon työntekijöiden olisikin hyvä käydä keskustelua muun muassa seuraavista asioista:

- Miten lapsen hyvä alku päivähoidolle varmistetaan?
- Miten autamme lasta siirtymään päivähoitoon?
- Millaiset käytänteet meillä on päivähoidon aloittamiselle?
- Miten meillä on tapana tervehtiä lasta ja vanhempia?
- Miten tuemme lasta ja vanhempaa erotilanteessa?
- Miten asetumme kuuntelemaan perhettä?
- Miten ymmärrämme eroja lapsen kotikäytäntöjen ja päivähoidon käytäntöjen välillä?

Lapset tarvitsevat ympärilleen kasvattajia ja perheet tarvitsevat kasvatuskumppaneita, jotka ovat aitoja, lämmihenkisiä ja empaattisia. Tämä tarkoittaa kasvatuskumppanuuden sisäistämistä tavalla, joka tekee tilaa niin vanhempien kuin työntekijöidenkin inhimillisyydelle. Inhimillisuus on keskeneräisyyttä, erehtymistä, sen etsimistä yhdessä, mikä on hyvää ja oikein. Keskeneräisyys tuo työntekijän ja vanhemman ajatuksenvaihtoon vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia oivalluksiin. On helpottavaa, kun ei aina tarvitse tietää tai olla oikeassa. Vanhemmat eivät useinkaan odota työntekijöiltä valmiita vastauksia tai ratkaisuja asioihin vaan kasvatustehtävänsä rinnalla olemista ja aitoa yhdessä jakamista.

Jaettu kasvatusvastuu ja kasvatuskumppanuus eivät takaa samanmielisyyttä, vaan ennemminkin yhteisen areenan etsiä ymmärrystä lapsesta. Perheet tarvitsevat ja odottavat erilaisten tarinoiden ja tunteiden vastaanottokykyä. Vanhemmat uskaltavat jakaa ajatuksiaan, toiveitaan, odotuksiaan ja pelkojaan silloin, kun tunnepuheelle on oikeasti raivattu tilaa. Vanhempien monenlaisten tarinoiden kuuleminen niin lapsesta, perheestä kuin vanhemmuudestakin vaatii työntekijältä aikaa, tahtoa ja ymmärrystä.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa vanhemmilla tulisi olla keskeinen rooli oman lapsensa tuntemisen ja ymmärryksen välittäjinä. Lapsen vasuun kirjataankin konkreettiset yhteistyömuodot, vanhempien toiveet ja odotukset päivähoidosta sekä kasvatuskäsitykset.

Ympäristö yhteisöllisyyden mahdollistajana

Jaakon päiväkotiryhmässä oli käytäntönä valita ”viikon henkilö”. Silloin kukin lapsi vuorollaan sai tavanomaista enemmän huomiota ja pieniä luottamustehtäviä. Lapsen ainutkeraisuus tuotiin esiin erinomaisena asiana. Ryhmätiloihin oli varattu paikka, johon pystytettiin joka viikko vaihtuva näyttely viikon henkilöstä. Ryhmän työntekijät valmistautuivat viikon henkilön esittelyyn yhdessä lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa siten, että lapsesta tehtiin päiväkodissa henkilöhaastattelu, koottiin valokuvia vuosien varrelta ja otettiin tarvittaessa ”passikuva” päiväkodin kameralla. Lapsen maalauksia ja erilaisia kädentöitä ripustettiin näyttävästi esille. Muiden lasten vanhempia pyydettiin tutustumaan kulloiseenkin viikon henkilöön käymällä katsomassa hänestä kertovaa esittelyä. Joskus vanhemmat saivat esittelyyn oppaakseen jopa itse viikon henkilön. Jaakkokin oli vuorollaan viikon henkilö. Hän oli innostunut jo esittelyn suunnittelusta kuten hänen vanhempansakin. Viikon henkilönä oloon Jaakko oli silmin nähden tyytyväinen.

Päivähoidon ja perheiden välinen kasvatuskumppanuus on toimimista yhdessä lapsen hyväksi. Yhteisöllisyys päiväkodin ja kotien välillä toteutuu usein erilaisten tapahtumien ja arjen kohtaamisten kautta. On tärkeää, että myös vanhemmat voisivat kokea päivähoitopaikan sellaiseksi paikaksi, johon he ovat tervetulleita. Vanhempia kiinnostaa juuri oman lapsensa toiminta ja hyvinvointi. Tämän vuoksi lasten jäljen tulisi näkyä monella tavalla päivähoitoympäristössä.

Vanhemmat voivat useilla eri tavoilla tulla osalliseksi oman lapsensa toimintaan. Vaikka nykyään päivähoidossa tiedotetaan aktiivisesti omasta toiminnasta ja kutsutaan vanhempia seuraamaan tai jopa osallistumaan päivittäiseen toimintaan, ei se käytännössä ole useinkaan mahdollista vanhemmille. Tämän vuoksi toimintaa tulisi dokumentoida ja siten tehdä sitä avoimemmaksi. Toiminnasta tulisi ”jättää jälkiä” vanhempien katsottavaksi, ihmeteltäväksi, kysyttäväksi, ihasteltavaksi. Toiminnan jäljet päivähoitopaikan tiloissa mahdollistavat myös yhteisen keskustelun ja jakamisen vanhempien, lasten ja työntekijöiden välillä hoitopäivän aikana tapahtuneista asioista. Hyviä, vanhempia osallistavia dokumentteja ovat valokuvat toiminnasta, erilaiset tarinat ja kuvitukset siitä, mitä päivähoidossa tapahtuu. Vanhempia kiinnostavat varsinkin lasten omat tuotokset, joista he saavat konkreettisen kokemuksen siitä, mitä on päivän, viikon tai toimintakauden aikana tehty.

Dokumentit toiminnasta vähentävät lasten painetta olla ”välittäjänä linkkinä” kahden tärkeän yhteisön välillä. Kun vanhemmat tuntevat kuuluvansa yhteisöön lapsensa kautta, se luo samalla turvallisuuden tunnetta ja luottamusta päivähoidon työhön ja työntekijöihin. Kysymys kuuluukin, **miten voisimme luoda päivähoitoon tiloja ja paikkoja, jotka kutsuvat yhteisiin kohtaamisiin perheiden kanssa?**

Vanhemmat tarvitsevat rohkaisua astuakseen peremmälle päivähoidon tiloihin ja huoneisiin. He tarvitsevat kokemuksia, että he ovat tervetulleita lapsensa päivähoitopaikkaan. Tilat toimivat avoimen toimintakulttuurin välittäjinä. Hyvin luodut tilat luovat monentasoisia liittymisen mahdollisuuksia, niin suhteessa lapseen, kasvattajayhteisöön kuin vanhempien vertaisryhmäänkin. Näkyvät toiminnan jäljet houkuttelevat vanhempia osallisuuteen ja uteliaisuuteen lapsensa varhaiskasvatuksessa ja edesauttavat siten myös Lapsen vasun laatimista yhdessä.

MITÄ VANHEMMAN ÄÄNEN KUULEMINEN TARKOITTAA LAPSEN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN KANNALTA?

- pyydä vanhempia kertomaan omasta lapsestaan: millainen hän on, mistä hän pitää, mitkä ovat hänelle ominaisia tapoja toimia.
- pyydä vanhemmilta kuvauksia lapsesta, valokuvia tai kotoa.
- pyydä vanhemmilta tarina tai kuvaus lapsesta esim. lapsen päivähoidon aloitusvaiheessa, lapsen siirtyessä esikouluun tai toiseen ryhmään.
- kirjaa vanhempien kertomia tai päivähoidossa sattuneita episodeja ja tarinoita lapsesta.
- kysy vanhemmilta heidän toiveitaan ja odotuksiaan lapsensa päivähoidon suhteen.
- kerro vanhemmille, että he ovat tervetulleita lapsensa päivähoitopaikkaan ja osalliseksi lapsensa varhaiskasvatukseen.
- luo vanhemmille paikkoja istahtaa esim. heidän tuodessaan tai hakiesaan lasta päivähoidosta.
- jätä lasten toiminnan jälkiä vanhempien katsottavaksi: valokuvia, taidetta, sanottua ja elettyä päivähoitoelämää.
- luo vanhemmille mahdollisuuksia ja kanavia kertoa ja välittää tuntemusta omasta lapsestaan kasvattajille ja dokumentoi siitä olennainen Lapsen vasu -keskustelussa.

4

KASVATTAJAN ÄÄNI

Kasvattajan työssä on tärkeää tiedostaa oma kasvattajuus ja sen taustalla olevat arvot ja eettiset periaatteet. Oman työn pohtiminen ja arviointi auttavat kasvattajaa toimimaan tietoisesti eettisesti ja ammatillisesti kestävien toimintaperiaatteiden mukaisesti. (Vasu 2005.)

Kasvatustietoisuus

Lapsen kasvatusta on lapsen lähellä olevien aikuisten yhteistä kasvua.

Kasvatustyössä oman työn vaikutuksien ja vaikuttimien tutkiminen on ensiarvoisen tärkeää. Työntekijä tarvitsee työhönsä sensitiivisyyttä ja kasvatustietoisuutta voidakseen tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Kasvatustietoisuuden tavoitteena on, että kasvattaja toimisi työssään ammatillisesti, tietoisesti ja ymmärtäen omaa toimintaansa ja sen vaikutuksia.¹⁵ Kasvatustietoisuus on myös yhteisöllinen ilmiö. Kasvatuskäytännöt muodostuvat yhteisten päätösten tuloksena ja tässä ketjussa kasvatustyöyhteisöihin rakentuu omia kulttuureja. Yhteisöt ovat kuitenkin erilaisia sen suhteen, kuinka tietoisia vallitsevista kulttuurisista käytänteistä ollaan. Kun yhteinen keskustelu lisääntyy, alkaa myös yhteinen kieli ja tietoisuus rakentua.¹⁶

Varhaiskasvatuksen työntekijän työ on pääosin vuorovaikutuksessa olemista. Siten työntekijä on kasvatustyössä tekemisissä myös omien vuorovaikutuskokemuksien, kasvuhistorian, vanhemmuuden ja lapsuuden kanssa.¹⁷ Perheiden monenlaisten odotusten ja tunteiden vastaanottaminen on joskus työlästä ja tunteita herättävää. Vanhempien kohtaaminen saattaa tuoda mieleen omia kokemuksia siitä, miten itse on tullut kohdatuksi, kohdelluksi ja kasvatetuksi. Työtiimissä tai työyhteisössä voi olla auttavaa jakaa kokemuksia ja keskustella esimerkiksi seuraavista asioista:

¹⁵ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.

¹⁶ Karila & Nummenmaa 2006.

¹⁷ Kaskela & Kekkonen 2006.

- Mistä kasvattajuuteni/kasvattajuutemme rakentuu?
- Mitkä tekijät, ihmiset ja tapahtumat kasvattajuuteemme ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat?
- Mitkä ovat oman toimintamme vaikutukset lapsiin ja perheisiin?
- Miten voimme auttaa toisiamme olemaan tietoisempia tavastamme toimia?

Oman kasvattajuuden reflektointi tuo työntekijät lähemmäksi itselle merkittäviä ja olennaisia asioita. Ja kun kasvatusyhteisössä voidaan puhua siitä, mikä on itselle totta, antaa se samalla peilauspinnan lapsuuden ja vanhemmuuden ymmärtämiseen laajemminkin. Jotta työntekijä voi toimia tarkoituksenmukaisella tavalla suhteessa jokaiseen perheeseen, hän tarvitsee tilaa, aikaa ja paikkoja oman työn tarkastelulle. Miksi toimin, niin kuin toimin? Mitä oikein ajattelin, kun sanoin niin? Mistä kiukkuni tai harmini tulikaan? Reflektointi helpottaa työntekijän ymmärrystä niin itsestään kuin perheidenkin moninaisista tavoista ja toiveista, elämästä. Ammatillisuus merkitsee sitä, että on valmis tunnistamaan ja refleктоimaan kasvatustyössä syntyneitä tunteita.

Toista ihmistä, niin lasta kuin aikuistakin, voi parhaiten kuulla ja ymmärtää, kun suhtautuu vakavasti omiin tarpeisiinsa. Kun työntekijä oppii kuulemaan itseään ja ajatuksiaan, hänen on luontevampaa tehdä niin myös suhteessa lapseen ja vanhempiin. Kun kuulee itseään ja niitä monenlaisia tunteita, joita kasvatustyössä väkisininkin liikkuu, on helpompi asettua kuulemaan tarvitsevaa, iloitsevaa tai kiukuttelevaa lasta tai vaativaa, vihaista, hämillään olevaa vanhempaa. Ymmärrys omasta kasvattajuudestaan antaa herkät korvat kuulla ja sydämen tunnistaa aidosti lasten ja perheiden kokemuksia. Päivähoidossa olevan lapsen ja perheen näkemisestä on ennen kaikkea kysymys silloinkin, kun etsimme, tutkimme ja refleктоimme uskaliaasti itseämme ja työmme laatua. **Kasvatustietoisuus vaikuttaa siihen, miten me katsoimme, arvioimme tai ymmärrämme lasta** ja siten tapaamme laatia, kirjata ja dokumentoida Lapsen vasua.

Havainnointia ja dokumentointia

Ryhmän työntekijät oppivat tuntemaan Jaakon välittömänä ja iloisena persoonana. Jaakko oli näppärä ja jokapäiväisissä toimissaan taitava lapsi. Samalla työntekijät pohtivat, pitäisikö Jaakon keskittymisestä olla enemmän huolissaan. Pieniä törmäilyjä sattui joskus, muttei koskaan mitään vakavampaa. Todettiin, ettei keskittymisestä ollut syytä tehdä suurta numeroa eikä syytä huoleen ollut. Keskittymistä päätettiin kuitenkin seurata päivähoidossa hiukan tarkemmin ja ennakoida tilanteita niin, ettei loukkaantumisia pääsisi tapahtumaan. Tästä suunnitelmasta keskusteltiin ja sovittiin myös vanhempien kanssa.

Työntekijät kertoivat vanhempainillassa vanhemmille, että heillä on yhteisenä työtapana tehdä muistiinpanoja lapsista. He olivat huomanneet, että monet tärkeätkin asiat unohtuivat nopeasti, jos niitä ei merkinnyt muistiin. Joskus muistiinpanojen selaaminen auttoi myös ymmärtämään lasta ja senhetkistä tilannetta paremmin ja suunnittelemaan omaa työtään lapsen tilanteeseen sopivammaksi.

Kasvattajan tärkeä ja vaativa tehtävä on havainnoida ja huomioida lapsen yksilöllinen kehitys ja siinä tapahtuvat muutokset. Lapsen kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa ja näin ollen myös havainnoinnissa on tämä otettava huomioon. Vuorovaikutusnäkökulma tarkoittaa sitä, että lasta ei havainnoida irrallisena siitä ympäristöstä, jossa hän toimii. Havainnoinnissa olisi tärkeää olla mukana

- aikuinen–lapsi-vuorovaikutus: esimerkkejä, keskusteluja.
- kulttuuriset välineet ja lapsen suhde niihin: lapsen mieluisimmat leikit, lelut, kirjat.

Lapsen havainnointia voidaan tehdä usealla tasolla. Barbara Rogoff (2003) on kuvannut kolmea erilaista tasoa, jotka hän nimeää yksilölliseksi tai persoonalliseksi tasoksi, suhdetasoksi sekä yhteisölliseksi tasoksi.

Ensimmäinen taso on **yksilöllisen havainnoinnin** taso. Lapsen kiinnostuksen kohteet ovat tällöin havainnoinnin kohteina (esimerkiksi käden taidot, taide, musiikki, liikunta, tiedolliset valmiudet). Tämä näkökulma lapsen kehityksen ja kasvun ymmärrykseen on hyvin perusteltu tietyissä tilanteissa kuten lapsitutkimuksessa tai yksittäisen lapsen erityisen tuen arvioinnissa. Varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on kuitenkin hyvä laajentaa näkökulmaa ja kuvata lasta osana kasvu- ja kehitysympäristöään.

Toisella eli **suhdetasolla** havainnoinnin näkökulma on vuorovaikutuksellinen. Lapsen suhtautuminen toisiin lapsiin ja aikuisiin on tällöin kiinnostuksen kohteena. Lasta havainnoidaan yhteistyössä toisten kanssa (esimerkiksi erilaiset yhteistyötä edellyttävät tehtävät, ongelmanratkaisut, leikki, lapsen asema ja rooli ryhmässä). Tässä näkökulmassa siirrytään lapsikeskeisestä havainnoinnista kohti lapsen sosiaalisen kontekstin ymmärrystä. Vuorovaikutussuhteiden pohjalta voidaan hahmottaa lapselle tärkeää lähiympäristöä. Samalla voidaan arvioida, millaiset vuorovaikutussuhteet parhaiten edistävät lasten hyvinvointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa otetaan tämä pedagogisesti huomioon ja suunnitellaan, millainen ympäristö tukee lapsen kasvua ja kehitystä.

Kolmannella eli **yhteisötasolla** huomiota kiinnitetään kulttuuriin ja yhteisölliseen kontekstiin. Lasta ymmärretään hänen kulttuuritaustastaan lähtien. Havainnoidaan sitä, miten lapsi käyttää erilaisia kulttuurisia välineitä (esimerkiksi kieltä, kirjoja, tietokonetta ja pelejä), samoin havainnoidaan leikkejä ja lapsen toimimista oppimisympäristössä. Nämä tasot heijastuvat lapsen toiminnassa ja ne ovat myös varhaiskasvatussuunnitelman taustalla. Onkin tärkeää huomioida, että lapsi on osa sitä kasvu- ja kulttuuriympäristöä, jossa hän varttuu.

Tämän julkaisun viitekehys pohjautuu sosiokulttuuriseen näkökulmaan, joka korostaa lapsen kehityksen, kasvun ja oppimisen näkemistä yhteisöllisenä ja vuorovaikutteisena prosessina. Kehitys, kasvu ja oppiminen eivät siis ole ainoastaan yksilöllisiä tapahtumia, vaan ne tapahtuvat vuorovaikutuksessa aikuisten, vertaisten ja ohjatun osallisuuden kanssa. Lapsen oppiminen tapahtuu sekä vertaisoppimisen että yksilöllisen tutkimisen ja pohtimisen kautta. Siten Lapsen vasun tulisikin perustua sekä lapsen yksilöllisyyden että hänen suhdekontekstinsa tarkasteluun.

Pedagoginen toiminta

Lapsen hyvinvointi varhaiskasvatuksessa rakentuu monen tekijän varaan. Tutkimuksissa on todettu, että lyhyillä vaikuttamisohjelmilla ei yleensä ole kestäviä tuloksia. Sen sijaan tiedetään, että lapsen elämään sisältyvät riskitekijät, kuten yksilöllisen huomion puute, haitallinen sosiaalinen ympäristö sekä lapseen kohdistuva jatkuva kielteinen huomio, ovat pitkälle elämään vaikuttavia tekijöitä.¹⁸ Tulokset tukevat sitä näkemystä, että pitkäjänteinen ja tavoitteinen pedagogi-

¹⁸ Karoly ym. 2001.

nen työ, lapsen yksilöllinen kuuleminen ja lapsen kasvukontekstin huomioiminen tukevat monin eri tavoin lapsen hyvinvointia.¹⁹

Lapsen, vanhemman ja kasvattajayhteisön äänet otetaan huomioon Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa. Kun opimme tuntemaan lapsen ja vanhemmat sekä lapselle ominaisen tavan toimia, on tärkeää, että varhaiskasvatuksen pedagogiikka suunnitellaan siten, että se kohtaisi parhaalla mahdollisella tavalla lapsen ja perheiden tavoitteet ja tarpeet. **Kasvattajayhteisön tehtävänä on viedä periaatteet kasvatustoiminnan tasolle:**

- Mitä ovat lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen tavoitteet?
- Miten toimitaan näiden tavoitteiden suuntaisesti?
- Miten varhaiskasvatusympäristö järjestetään vastaamaan lasten tarpeita?
- Millaiset kasvatukselliset periaatteet ohjaavat toimintaa?
- Miten seurataan ja arvioidaan pedagogista toimintaa?

Leikkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen sekä tutkiminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella. Varhainen oppiminen tapahtuukin juuri leikin ja tutkimisen avulla. Lapsen spontaani toiminta, uteliaisuus ja aktiivisuus ovat oppimisen edellytyksiä. Kasvattajan on tärkeää kuunnella ja herkistyä lapsesta lähteville ajatuksille ja aloitteille ja antaa niille tilaa ja vapautta.

Varhaiskasvatuksessa tulisi huomioida millä tavoin leikkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen sekä tutkiminen näyttäytyvät yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän toiminnassa. On hyvä pohtia kasvattajayhteisössä sitä, miten nämä toteutuvat ja miten niitä edistetään: onko lapsella tilaa, aikaa ja välineitä sekä aikuisen tukea näiden lapselle ominaisten tapojen toteuttamiseen? Miten varhaiskasvatusympäristö voisi tukea yksittäisen lapsen kehitystä ja kasvua näillä alueilla? Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma antaa mahdollisuuden kuvata nämä kehityksen alueet ja kirjata niiden toteuttaminen.

¹⁹ Andersson ym. 2002.

MITÄ KASVATTAJAN JA KASVATTAJAYHTEISÖN ÄÄNEN KUULEMINEN TARKOITTAA LAPSEN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN KANNALTA?

- lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan, jotta lapselle voidaan taata hänen hyvinvointiaan parhaalla mahdollisella tavalla tukeva varhaiskasvatus ja että yhdessä vanhempien kanssa sovitut linjaukset siirtyvät kasvattajayhteisön pedagogiseen toimintaan.
- keskustele työyhteisössä tai muiden samaa työtä tekevien kanssa Lapsen vasusta.
- kerro vanhemmille Lapsen vasusta ja miten se laaditaan ja miten sitä toutetaan.
- varaa aikaa vanhemmille perhekohtaista tapaamista varten joko lapsen kotona tai päivähoidossa tapahtuvassa aloituskeskustelussa.
- sovi yhteistyön kehykset ja käytännöt.
- suunnittele vanhempia varten keskeisiä keskusteluteemoja Lapsen vasua varten: tällaisia ovat esimerkiksi lapsen ystävyyssuhteet, lapsen tavat toimia niin kotona kuin päivähoidossakin, lapsen tuen tarpeet.
- tee Lapsen vasua yhdessä lapsen, vanhempien ja kasvattajayhteisön tai samaa työtä tekevien kanssa kasvatuskumppanuushengen mukaisesti: haki- en yhteistä ymmärrystä lapsesta.
- pohdi yhdessä vanhempien kanssa, miten lapsen hyvinvointia voidaan varhaiskasvatuksessa edistää.
- laadi keskustelujen pohjalta suunnitelma, jolla kasvattajana/kasvattajayhteisönä tuette lapsen kasvua ja oppimista.
- sovi vanhempien kanssa ajankohdat, milloin Lapsen vasua arvioidaan yhdessä.

5

MITEN OPPISIMME TUNTEMAAN LAPSEN PAREMMIN

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on oppia tuntemaan lasta paremmin ja löytää tapoja tukea lapsen hyvinvointia päivähoidossa. Lapsen vasuun liittyvässä prosessissa on tarkoitus päästä perheiden kanssa syvälliseen ja monipuoliseen vuoropuheluun lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vasu on siten mahdollisuus ja kutsu yhteiselle matkalle, jossa ihmetellään, kysellään, opitaan ja oivalletaan. Lapsen vasu on harvemmin valmista tietoa, ennemminkin tieto, tuntemus ja monipuolinen kuva lapsesta synnytetään moniäänisesti ja joskus monivuotisesti yhdessä lapsen, vanhempien ja kasvattajien kanssa. Tärkeintä Lapsen vasussa on kokonaisvaltainen kerronta lapsesta, lapsen yksilöllisyydestä, persoonallisuudesta, taidoista ja valmiuksista.

Lapsen vasu toimii kasvattajan työvälineenä, joka ohjaa kasvattajan pedagogista toimintaa ja kannattelee yksittäisen lapsen kasvua ja kehitystä. Prosessin seuranta ja arviointi ovat kiinteä osa Lapsen vasua. Kirjalliseen Lapsen vasuun merkitään yhdessä vanhempien kanssa sovitut asiat, odotukset ja tavoitteet. Lapseen ja kasvatusyhteisön toimintaan liittyvien tavoitteiden seuranta tapahtuu havainnoinnin, dokumentoinnin ja lisääntyvän lapsen tuntemuksen myötä. Lapsen vasujen tulisi omalta osaltaan ohjata ja kehystää kasvatusyhteisön ja kasvattajan työn suunnittelua ja toiminnan toteutusta ja siten myös yksikkövasuja. Lapsen vasuun kirjataan aina, missä vaiheessa suunnitelmaa arvioidaan uudestaan.

Toiminnan arvioinnin tulisi olla päivähoidossa luonteva osa kasvattajan arkipäivän työtä. Toiminnan reflektointi on välttämätöntä, jotta kasvattajat ja yhteisöt voivat kehittyä ja tarvittaessa muuttaa toimintaansa lapsen ja lapsiryhmän tarpeisiin sopivaksi. Toiminnan läpinäkyvyys ja yhteinen arviointi luovat siten mahdollisuuden yhdessä oppimiseen – ja toivottavasti myös oppimisen iloon.

Päivähoito tavoittaa neuvolapalvelujen ohella kattavimmin suomalaiset pikkulapsiperheet. Perheiden subjektiivinen oikeus hoidopaikkaan on vahvistanut lasten oikeutta varhaiskasvatukseen ja laajentanut vanhempien mahdollisuutta saada tukea kasvatustehdälleen. Perheen kannalta palveluiden saumaton jatkumo, alkaen neuvolasta ja jatkuen varhaiskasvatukseen ja kouluun on merkityk-

sellinen. Perheen varhaiskasvatuspalveluiden tarpeen suunnittelu luo turvallisuutta ja luottamusta tulevaan.

Lapsen hyvinvointi on varhaiskasvatuksen ensisijainen tavoite. Varhaiskasvatussuunnitelmien laatiminen tukee tätä tavoitetta. Yhteinen pohtiminen, suunnittelu ja sen pohjalta toteutettu pedagoginen työ vievät tavoitetta eteenpäin. Toivomme, että tämä julkaisu on omalta osaltaan antanut lukijalle intoa ja uusia ajatuksia Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja sitä kautta myös lapsen hyvinvoinnin edistämiseen.

Lähteet ja lisätietoja

- Andersson, Bengt-Erik & Strander, Kerstin (2002) *Framtiden blev vår. Rapport från FABASCO-projekt*. Stockholm: Lärarhögskolan.
- Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi (2005) *Omat ja muiden tarinat*. Helsinki: Stakes.
- Brummer, Matti & Enckell, Henrik (2005) *Lasten ja nuorten psykoterapia*. Helsinki: WSOY.
- Hakkarainen, Pentti (2002) *Kehittävä esiopetus ja oppiminen*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hujala, Eeva & Puroila, Anna-Maija & Parila-Haapakoski, Sanna & Nivala, Veijo (1998) *Päivähoidosta varhaiskasvatukseen*. Jyväskylä: Varhaiskasvatus 90 Oy.
- Hytönen, Juhani (2004) *Esiopetuksen tavoitteiden saavuttaminen ja esiopetuksen jatkumo perusopetukseen*. *Studia Paedagogica* 31. Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos. Vantaan Täydennyskoulutuslaitos.
- Hännikäinen, Maritta (2006) *Yhteenkuuluvuuden tunne ja oppijoiden yhteisöksi kehittyminen*. Teoksessa Karila, Kirsti & Alasuutari, Maarit & Hännikäinen, Maritta & Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.): *Kasvatustuvorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Karoly, Lynn et al. 2001. *Assessing Costs and Benefits of Early Childhood Intervention Programs*. RAND, New York. Artikkeleihin viitattu teoksessa *Understanding the Brain: the Birth of a Learning Science*. OECD. CERL2007, s. 172
- Karila, Kirsi & Nummenmaa, Anna Raija (2006) *Kasvatustuvorovaikutus ja yhteisöllinen työkuultuuri*. Teoksessa Karila, Kirsi, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.): *Kasvatustuvorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta (2006) *Kasvatustuvorovaikutus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen*. Oppaita 63. Helsinki: Stakes.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa (2003) *Temperamentti: Ihmisen yksilöllisyys*. Helsinki: WSOY.
- Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena (2007) *Kehityopsykologia – matkalla muutokseen*. Helsinki: WSOY.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
- Puheenvuoroja varhaiskasvatuksen kehittämisestä (2006) Helsinki: Opetusalan Ammattijärjestö OAJ.
- Rogoff, Barbara (2003) *The Cultural Nature of Human Development*. New York: Oxford Press.
- Rutter, Michael (2002) *Nature, Nurture and Development: From Evangelism through Science towards Policy and Practice*. *Child Development*, 73(1), 1-21.
- Salmivalli, Christina (2005) *Kaverien kanssa*. Helsinki: Psykologien Kustannus.
- Te Whariki. *Early Childhood Curriculum*. Ministry of Education. Wellington, New Zealand: Learning Media Limited.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Oppaita 56. Helsinki: Stakes.
- Välimäki, Anna-Leena & Lindberg, Päivi (2007) *Päivähoito osana varhaiskasvatusta*. Teoksessa:
- Heikkilä, Matti & Lahti, Tuukka (toim.). *Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2007*. Helsinki: Stakes.
- Winnicott, Donald Woods (1981) *Lapsi, perhe ja ympäristö*. Espoo: Weilin & Göös.